

kreikkalaiskatoliset olivat monessa suhteessa lähellä rajan takana asuvia karjalaisia heimoveljiään. *Pertti Luntinen* osoittaa kiintoisesti, miten venäläisellä taholla nähtiin tämä väestönosa "omana" ja kammoksuttiin panfennismin "imperialismia". Karjalassa, hän selostaa myös sitä miten ja millaisista vaikuttimista syntyivät venäläistämistä tukevat mielipiteenilmaukset. Luntinen tarkastelee myös hanketta Viipurin läänin yhdistämiseksi Venäjään, samoin kuin *Vilho Hämäläinen*, joka kirjoittaa Karjalan kannaksen venäläisestä kesäasutuksesta. Hämäläisen mukaan Kannaksella lomaili vilkkaimpina kesinä yli 100 000 venäläistä, minkä johdosta suomalainen kantaväestö jäi monin paikoin vähemmistöksi.

Venäläisten kulttuurista ja kaupallista vaikutusta Itä-Suomessa tarkastelevat myös *Raimo Ranta*, *Kaija Heikinen* ja *Tapio Hämynen*.

Suurimman ryhmän venäläisiä Suomessa muodostivat sotilaat, joiden määrä vaihteli huomattavasti, alle 10 000:sta aina maailmansodan huippulukuun 125 000, kuten *Matti Närhi* toteaa. *Sampo Ahto* on kirjoittanut venäläisistä linnoituksista ja *J. E. O. Screen* venäläisistä sotaoppilaitoksista. Vain suomalaisille rajatun Haminan kadettikoulun lisäksi toimivat Suomessa myös Helsingin junkkarikoulu ja lyhyen aikaa myös sotilaiden orvoiksi jääneille pojille tarkoitettu kantonistikoulu. Venäläisistä teollisuudenharjoittajista Suomessa on kirjoittanut *Jukka Mikkola*.

Taimi Torvinen on tutkinut venäläisiä lehtiä Suomessa, erityisesti Bobrikovin aikana perustettua Finljandskaja gazetaa, sen linjaa, taloutta ja profiilin muuttumista.

Venäläisten kirjailijoiden suhdetta Suomeen 1800-luvun alkupuolella ovat tarkastelleet *Tatjana Tihmeneva-Peuranen* ja *Erkki Peuranen*, *Liisa Byckling* on kirjoittanut teatterista ja *Aimo Reitala* taidemaalareista. Omat Suomen-suhteensa oli monilla huomattavilla kulttuurielämän edustajilla ja artikkeleista saa välähdyksittäin kiintoisia vaikutelmia esim. venäläisen siirtokunnan asemasta Helsingissä ja suhteista kieliryhmien välillä.

Antti Kujala on kirjoittanut venäläisistä vallankumouksellisista Suo-

nessa vuosisadan vaihteessa ja *Eino Ketola* samasta aihepiiristä vuoden 1917 tilanteesta. Kuten Ketola esitelmänsä lopussa toteaa, tätä aihepiiriä ovat tutkineet paljolta muut kuin suomalaiset ja näyttää siltä että suomalaisten osuus jatkossakin jää vähäiseksi. Kuitenkin maassamme on käytettävissä ainutlaatuisia materiaalia mm. Suomessa oleskeleiden venäläisten joukkojen osalta.

Osmo Jusilan teoksen loppuun koaama kirjallisuuskatsaus, samoin kuin artikkelien liitteinä olevat taulukot ja luettelot ovat asianharrastajille sangen hyödyllisiä. Vaikka seminaari osoitti tutkimusta venäläisistä Suomessa jo tehdyn ehkä yllättävänkin paljon, on paljon tärkeitä kysymyksiä selvittämättä. Vallankumouksen jälkeiseltä ajalta Suomen venäläisten ja Suomeen tulleiden emigranttien vaiheet ovat sangen huonosti tunnettuja. Emigranttien osalta käsillä ovat viimeiset ajat kerätä haastattelutietoja, toisaalta alkavat EK:n arkistojen ovet raottua tutkijoille. Tutkimuksen jatkaminen erityisesti itsenäisyyden ajalta onkin kiireellinen tehtävä.

Timo Vihavainen

Ulkomaisia uutuuksia

Rykmentille tärkeät naiset

Myna Trustram: Women of the Regiment. Marriage and Victorian Army, Cambridge University Press. Cambridge 1984. Siv. 262.

Naishistorian usein todettu väittämä on, että naisten elinolot huononivat 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa modernin teollisen yhteiskunnan alkaessa muotoutua. Näitä huonontuneita

elinehtoja pyrittiin sitten naisasialiikkeen avulla parantamaan.

Hämmästyttävän esimerkin tästä kertoo *Myna Trustram* tutkimuksessaan Viktorian ajan armeijasta Englannissa. Siinä keskitytään nimenomaan miehistön perheisiin. Upseerien rouvat esiintyvät vain painostaessaan viranomaisia ja järjestäessään hyväntekeväisyyttä mieliensä alaisten hyväksi.

Napoleonin sotien jälkeen armeijan organisointia tiukennettiin ja sotilaat joutuivat asumaan kasarmeihin ja siten eroon läheisistään. Perheellisiä miehiä ei haluttu palvelukseen eikä vaimojen ja lasten toimeentuloa pidetty armeijan ongelmana.

Tämä johti kuitenkin prostituution kasarmien lähellä, sukupuolitauteihin, hätää kärsiviin perheisiin ja onnettomaan miehistöön. Armeijan johdon oli muutettava suhtautumistaan sotilaiden yksityiselämään parantaakseen joukkojensa taistelutahtoa.

Ensin vaimot saivat tulla miehistön parakeihin, sitten perheille annettiin erilliset parakit ja lopuksi omat asunot. Nämä vähittäiset muutokset tehtiin hyvin ymmärrettävistä siveellisyysistä. Sitten kun naiset olivat kasarmialueella, heidän työvoimaansa alettiin käyttää hyväksi huoltotehtävissä. Samalla naiset saivat kipeästi kaipaamia tuloja.

Miehistön perheet olivat monella tavalla huonossa asemassa ja alituiseensa pelossa, että elättäjä kaatuu taistellessaan imperiumin puolesta jossain kaukaisilla mailla. Mutta jotain hyvääkin järjestelmässä oli. Terveystieteiden palvelut kehittyivät Florence Nightingalen ansiosta Krimin sodan jälkeen. Myös leskeneläkejärjestelmiä kehitettiin. Sairaanhoidon palvelut ja lasten koulunkäynti kehittyivät nopeammin kuin vastaavissa sosiaaliryhmissä muuten.

Lähteinä *Trustram* on käyttänyt kolmen ministeriön, monien joukko-osastojen, hyväntekeväisyysjärjestöjen ja yksityishenkilöiden arkistoja. Kenenkään ei pitäisi tämän teoksen luetualla luulla, ettei viranomaisten arkistoista löydy naisia koskevia tietoja.

Lisäksi teos todistaa, että naiset vaikuttivat omalla toiminnallaan yhteisönsä elämään enemmän kuin naishistoriantutkijat ovat yleensä oletta-

neet. On tuijotettu liikaa poliittiseen äänioikeuteen ainoana vaikuttamisen muotona.

Teos on mielenkiintoinen naistutkimuksen kannalta, mutta myös perhe- ja järjestöhistorian harrastajille se avaa uusia näkökulmia. Siinä liikutetaan julkisen sosiaalihuollon syntysijoilla. Sotahistorian osalta kiintoisaa olisi pohtia, missä määrin armeijant ovat olleet riippuvaisia naisten huolto- ja hoivatyöstä eri järjestelmissä.

Aura Korppi-Tommila

Kirjoituksia Neuvostoliitosta

Edward Crankshaw: Putting up with the Russians. Macmillan (London and Basingstoke) 1984. Siv. 269.

Edward Crankshaw kuului takavuosi- näkyvimpiin läntisiin Neuvostoliitto-ekspertheihin, jonka eräitä teoksia on suomennettukin. Hän sai maasta ensikäden tietoa ollessaan sodan aikana kaksi vuotta Moskovassa Englannin sotilasvaltuuskunnan jäsenenä ja aloitti samalla vuosikymmenellä myös kirjoittamisen; kilpailijoita alalla, kuten hän itse toteaa, oli alkuaikoina hyvin vähän. Teokseen *Putting up with the Russians* on koottu lyhyitä artikkeleita, arvosteluja ja esipuheita vuosilta 1947—1984, hyvin suuri osa niistä on ilmestynyt alunperin *New York Times*issä tai *Observer*issa. Teokseen koottujen kirjoitusten perusteella arvioiden Crankshawn linja näyttää koko ajan olleen johdonmukaisesti sama: Neuvostoliitto on tosin äärimmäisen katala, mutta ei sen vuoksi äärimmäisen vaarallinen; liennytyks ja konvergenssi ovat humpuukia, mutta toisaalta kommunismikauhu lännessä on sen arvolle sodimatonta liioittelua. Crankshawn näkemyksessä kommunismi on vain Venäjän imperialismin käyttämä ase — ja sitä paitsi tylsä — tuo imperialismi taas kykenee toimimaan vain rajoitetusti.

Ilmeisesti kirjoitusten julkaisemisella uudestaan juuri nyt on kirjoitta-

jan kannalta mielekkyytensä. Ainakin kokoelmaan valitut näyttävät osoittavan, ettei hän liennytyksen kaudella ollut ajastaan jäljessä, vaan edellä. Tulevaisuus tietenkin jälleen asettaa kirjoitukset aivan uuteen perspektiiviin.

Kirja ei sinänsä ole vailla mielenkiintoa. Valtavasta perusjoukosta ilmeisen määrätietoisesti valittuina artikkelit eivät kuitenkaan riitä todistamaan mitään edes Crankshawn linjan jatkuvuudesta.

Timo Vihavainen

I maailmansota pähkinänkuoressa

Keith Robbins: The First World War. Oxford University Press 1984. Siv. 186. ISBN 0-19-219163-2.

Ensimmäinen maailmansota katkaisi Sarajevon johtavan Drina-joen sillan, joka vuosisatojen ajan oli ollut Bosnia ja Serbiaa, eri maailmoita ja kulttuureja yhdistämässä. V. 1914 puhjennut sota muodosti jugoslavialaisen Nobel-kirjailijan Ivo Andricin mukaan ihmiskunnan kahden aikakauden välivaiheen, jonka jälkeisestä ajasta ei kiinteää siltää sitä edeltäneeseen enää ollut olemassa.

Vuosina 1914—18 kutsuttiin eri maissa aseisiin yhteensä yli 60 miljoonaa miestä. Liki kymmenen miljoonaa heistä kaatui taisteluissa, yli 20 miljoonaa haavoittui ja 7 miljoonaa katosi tai joutui vangiksi. Sodan seurauksena kolme imperiumia pyyhkiytyi maailmankartalta: Itävalta-Unkari, Venäjä ja Saksa, ja niiden entisille alueille syntyi joukko aivan uusia valtioita. Syyttä ei sotaa kutsuta ranskalaisessa kirjallisuudessa nimellä 'la Grande Guerre' tai englannissa 'the Great War'.

Yleismaailmallisuudessaan vuosien 1914—18 sota oli vaikutuksiltaan suurempi kuin 20 vuotta sen jälkeen puhjennut toinen suursota. Se oli Euroopan sisällissotaa, jossa kansainvälisen politiikan perinteiset suurvallat Englanti, Ranska ja Venäjä sekä uudempi suurvalta Saksa uuvuttivat toi-

siaan. Maailmantalouden ja politiikan voimakkeudet siirtyivät Euroopan ulkopuolelle: länteen Yhdysvaltoihin, josta tuli jo sodan loppuvaiheen ja varsinkin sitä seuranneen jälleennrakentamisen päärahoittaja, ja itään Japaniin, jolle kausi 1914—18 merkitsi huomattavaa teollisen ja poliittisen mahdin nousua.

Tätä ihmiskunnan historian käännekohtasta on kirjoitettu hyvin paljon. Useiden maiden arkistojen avattua sitä koskevat aineistonsa tutkijoille 50 vuotta myöhemmin on 1960-luvulta lähtien ilmestynyt entistä enemmän sodan aikaa koskevaa historiantutkimusta niin diplomatian ja politiikan kuin taloudenkin alalta puhtaasti sotahistoriallisen tutkimuksen rinnalla, eikä loppua ole suinkaan vielä näkyvissä.

Keith Robbinsin, Glasgown yliopiston uuden ajan historian professorin kirja on tuoreimpia yleisesityksiä tästä aiheesta. Robbins, joka on aiemmin julkaissut mm. sir Edward Greyn elämäkerran (1971) ja Englannin historian yleisesityksen *The Eclipse of a Great Power: Modern Britain 1870—1975* (1983) esittää kirjassaan tiiviisti kuvauksen I maailmansodan sotilaallisista operaatioista, mutta myös poliittisesta, sosiaalisista ja psykologisesta kehityksestä sotavuosina.

Kirjansa alussa Robbins kuvaa soitaissa innostusta kesällä 1914: kuinka Sigmund Freudin julisti tuntevansa itsensä ensi kertaa 30 vuoteen itävaltalaiseksi. Innostus jatkui vielä elokuussa 1914, jolloin Itävallassa tehtiin sotarunoja 50 000:n päivävauhdilla. Runot harvenivat ja niiden sävy muuttui, kun odotettujen voittojen sijaan juututtiin juoksuhautoihin, ja sota muuttui näännytystaisteluksi.

Robbins selittää muutamat sodan ratkaisevat käänneet yksinkertaisesti, esimerkiksi Verdunissa tapahtuneen puolen miljoonan ranskalaisotilaan teurastuksen ja lähes yhtä monen brittisotilaan tarkoituksettomalta näyttäneen kaatumisen Somme-joella. Vuoden 1916 alussa Saksa keskitti voimansa Verduniin murtaakseen Ranskan vastarinnan ja pakottaakseen sen rauhaan, jotta Saksan voimat voitaisiin suunnata Englantia vastaan. Ranskalaisen sodanjohdon mukaan Verdunista luopuminen olisi lamaut-